

J. Basioli, Razvitak ribarstva Dugootočana. U odužoj raspravi osvjetljava različite aspekte ribarstva na tom otoku od 995—1960. Obuhvaća lovišta riba, povijesne podatke (odnos prema samostanu sv. Krševana), zaštitu ribolova za vrijeme Mlečana, sporove za pojedina lovišta i sl. Napose obrađuje prilike od XIX st. do I svjetskog rata, između dva rata i od oslobođenja do danas (1960).

VI. Cvitanović, Prilog proučavanju pomorstva otoka Silbe i Premude. Uglavnom na temelju starih glagoljskih i latiničkih župnih knjiga od XVI—XX st. objelodanjuje popise paruna i kapetana brodova, veze tih kapetana s kapetanima u Dalmaciji, Istri i Veneciji, ženidbene veze, brodogradnju, privatnu pomorsku školu, parobrodski saobraćaj, jedrenjake, građevine, umrle mornare, ribarstvo i sl.

Josip Lučić

ZBORNİK PRAVNOG FAKULTETA XII, 3—4, Zagreb 1962.

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu posvetio je broj 3—4 svoga zbornika XII istaknutom historičaru i pravniku prof. dr Marku Kostrenčiću povodom 50-godišnjice njegova naučnog i nastavnog rada. Značajka je toga broja i to da njegov sadržaj ispunjavaju članci s gotovo isključivom problematikom iz područja nacionalne i opće povijesti.

U uvodnom članku »Pola vijeka rada na pravnoj historiji«, F. Čulinović prikazuje dugogodišnji rad i značenje prof. Kostrenčića kao osnivača i šefa katedre za hrvatsku pravnu povijest na zagrebačkom Pravnom fakultetu.

Poslije habilitacione radnje »Vinodolski zakon«, docent Kostrenčić postavljen je 1912. za nastavnika Pravnog fakulteta sa zadatkom da organizira nastavu hrvatske pravne povijesti. Dotada se na fakultetu predavala samo opća pravna povijest, koja je zapravo obuhvaćala samo germansku povijest (tretirao se državnopravni razvitak Germana), dok se državnopravni razvitak Hrvatske kao i državnopravni razvitak ostalih južnoslavenskih zemalja nije uopće proučavao. Postojao je, doduše, kolegij Hrvatsko-ugarsko državno pravo, ali se u okviru toga predmeta razmatrao samo postanak Hrvatsko-ugarske nagodbe i državnopravno stanje Hrvatske u nagodbenjačkom periodu. Državnopravni razvitak Hrvatske do toga vremena nije se proučavao.

Uzmemo li u obzir prilike u Hrvatskoj 1912, osnivanje katedre za hrvatsku pravnu povijest bilo je važan politički događaj i uspjeh u jačanju otpora protiv mađarske dominacije. Postankom Jugoslavije taj se predmet proširio i dobio jugoslavenske razmjere.

Članku je priložena iscrpna bibliografija Kostrenčićevih radova, rasprava, kritika i prikaza, članaka u Enciklopediji Leksikografskog zavoda i članaka u novinama, koju je izradio asistent Pravnog fakulteta Đorđe Čulić.

Slijedi rasprava prof. dr Konstantina Bastaića, »Jugoslavenska Demokratska Liga i njeni prethodnici«, izrađena na osnovi dosada neiskorištene izvorne građe.

Već potkraj I Svjetskog rata javljaju se u emigraciji pokušaji da se na teritoriju buduće jugoslavenske države organizira nova građansko-politička grupa. Kao inicijator jedne od tih akcija istupa književnik i publicist M. Čurčin. Radeći u Londonskom poslanstvu Srbije, on se, radi reorganizacije i usklađenja rada Jugoslavenskog odbora i srpske vlade, uz različito koncipirana popratna pisma, obratio članovima Jugoslavenskog odbora i vodećim ličnostima u Srbiji, predviđajući, između ostalog, potrebu stvaranja jedne općejugoslavenske građanske stranke. Taj memorandum, koji je u dopunjenom i izmijenjenom obliku objavljen poslije rata u časopisu »Nova Evropa«, nije iz mnogih razloga naišao na odaziv.

Veoma su zanimljivi odgovori Ivana Meštrovića i Jovana Cvijića na Čurčinov memorandum, razlozi za odbijanje njihove suradnje, njihovo reagiranje i ocjena tadašnje političke situacije. Čitajući ta pisma, dobivamo uvid u karakter djelatnosti N. Pašića kao i uzroke nesuglasica između Jugoslavenskog odbora i srpske vlade.

Iako Čurčinov pokušaj nije uspio, ideja o novoj političkoj grupi ili stranci postojala je i dalje tako da je krajem listopada 1918. u Parizu osnovana Jugoslavenska Demokratska Liga, koja je u programatskom članku urednika Ligena glasila, M. Grola, okarakterizirana kao kulturno nacionalna i politička organizacija.

S obzirom na organizaciju buduće države, Liga je smatrala da treba izbjegavati pretjerani federalizam kao i pretjerano centralističko uređenje, te da nije oportuno prejudicirati unutrašnjem razvitku države i da bi uz umjereni centralizam trebalo uvesti autonomne oblasti koje sačinjavaju ekonomsku i geografsku cjelinu. Kao programatske ciljeve Liga je isticala demokraciju, narodno samoopredjeljenje kao osnovno načelo političkog života Jugoslavije, kvalificiranu većinu kod donošenja Ustava i drugo. Odlučeno je da Liga objavi svoj program i da na temelju njega sudjeluje u predizbornoj kampanji za konstituantu. Članstvo u Ligi bilo je trovršno: pojedinci, političke organizacije i grupe koje su pristale da sudjeluju u duhu načela Lige, i počasni članovi bez obzira na nacionalnu pripadnost, koje bi imenovao Glavni odbor a koji su se pokazali zaslužni za jugoslavensku stvar.

Iako su Ligi pristupali politički i javni radnici iz cijele zemlje, njezina je aktivnost došla do izražaja samo u Hrvatskoj. Ligi je pristupila Napredna demokratska stranka osnovana 1918. na čelu s Đurom Šurminom i Ivanom Lorkovićem. Egzekutivni odbor Starčevićeve stranke prava izjavio se spremnim da pristupi a kao kolektivni član pristupilo je i Hrvatsko kolo iz Osijeka. Zbog takve situacije, Liga je sve više odstupala od svojih programatskih ciljeva i nije uspjela da se konstituiru u čvršću političku organizaciju. Prema tome, iako je Jugoslavenska Demokratska Liga postavila sebi kao cilj da izradi jedinstvenu kulturu i naciju i igra odlučnu ulogu u formiranju nacionalne države, ona to zbog klasnog sastava i idealističkih postavki u rješavanju nacionalnog pitanja Jugoslavije nije mogla izvršiti i nije ostavila značajnijeg traga u političkom životu stare Jugoslavije.

Ivan Beuc, »Osnovi statutarnog prava u Istri«, smatra da je specifičan položaj istarske grofovije od druge polovice X st., — često mijenjanje feudalnih gospodara, uglavnom stranaca nezainteresiranih za poslove u Istri, rascjepkanost Istre na mnoštvo feudalnih teritorija, uspješna prekomorska trgovina i dobre trgovačke veze — uvjetovao mogućnost samostalnog i slobodnog razvitka istarskih gradova. Sredinom XII st. istarski gradovi imaju definitivno središte komunalno uređenje. Statutarno pravo javlja se samo na području koje je do XVI st. bilo pod dominacijom Venecije, dok je na području koje je pripadalo Habsburgovcima i njihovim feudalcima vladao njemački feudalni sistem u kojem nije došlo do stvaranja autonomnih gradskih komuna. Budući da u XIII st. običajno pravo nije moglo zadovoljiti potrebe gradova, u kojima se razvijaju komplicirani ekonomski odnosi i robnovočana privreda, javlja se potreba nužnih izmjena i dopuna, fiksacija i sređivanje postojećih pravnih propisa kao i uvođenje novih u svim oblastima a napose u oblasti obveznog prava. Pod utjecajem rada talijanskih glosatora dolazi u Istru do recepcije Rimskog prava. Vijeća istarskih komuna izglasavala su pravna pravila, koja su nastala iz učenja glosatora u formi Statuta, pa dolazi do kompilacije pozitivnog prava tako da se potkraj XIII st. pojavljuju prve privatne a kasnije i službene kompilacije po nalogu Velikog vijeća komuna. Prezentirane su kompilacije statutarnog prava komuna, s napomenom da su komune i poslije kodifikacije svoga statutarnog prava donosile statutarne odredbe, ali samo do XV st., jer je pravo donošenja novih propisa preuzeo kasnije mletački Senat. Autor daje karakteristike prava osoba, bračnog i porodičnog prava, stvarnog i nasljednog prava, obveznog prava i civilnog procesnog prava.

Kazneno pravo se svodi svega na nekoliko odredaba, osim labinskog statuta koji isključivo obrađuje materiju kaznenog prava.

Antun Čvitanović, »Karakteristike statutarnog uređenja srednjevjekovne Bračke komune«, ističe ove specifičnosti statutarnog uređenja u toj komuni:

— relativno rana kodifikacija komunalnog prava zbog sporog i ravnomjernog ekonomskog razvitka; robovlasnički se sistem na Braču pretvara u feudalni bez povratka na neke vidove rodovsko-plemenskog uređenja;

— nizak nivo proizvodnih snaga i odsustvo bilo kakve trgovačkopomorske aktivnosti sve do XVIII st. nisu doveli do stvaranja posebne plemićke oligarhije kao što je to bio slučaj u drugim dalmatinskim gradovima. Oformljene su doduše dvije društvene grupe: nobiles i populares, ali se bračko plemstvo nije nikada distingviralo od pučana toliko kao npr. splitsko ili dubrovačko;

— Brač je već u XI st. bio potpuno kroatiziran tako da u bračkom pravu nailazimo na znatne ostatke slavenskog prava i slavenske pravne institute, koji su se zbog sporog ekonomskog razvitka još duže zadržali;

— rimsko pravo nije bilo pravna osnova bračkog statuta onoliko koliko u drugim dalmatinskim gradovima. Komunalno uređenje na Braču ima karakteristike feudalnog društveno-ekonomskog sistema s reliktima slavenskih društveno-pravnih regulativa iz doba prvobitne zajednice.

Pod naslovom: »Nacionalno pitanje i ustavi stare Jugoslavije«, F. Čulinović raspravlja o ustavnom aspektu nacionalnog pitanja. U državnompravnom razvitku, konstatira on, nacionalno je pitanje dobilo posebno ozakonjenje u dva ustava: u Vidovdanskom od 28. juna 1921, koji je sankcionirao kompromisni unitarizam, i ustavom od 3. septembra 1931, koji je sankcionirao integralno jugoslavenstvo u unitarnom i centralističkom uređenju. Iako su postojale znatne razlike između ovih ustava, suština je prava u pogledu rješavanja nacionalnog pitanja ostala nepromijenjena. Vladajućim krugovi stare Jugoslavije nastojali su ustavnim sankcioniranjem riješiti ovaj problem na način koji je odgovarao njihovim političkim interesima, bez obzira na želje i interese jugoslavenskih naroda. Činjenica da postoje razvijene jugoslavenske nacije, koje imaju pravo na samostalni razvitak, nije se mogla izbrisati a smjernice rješenja bile su potpuno pogrešne. Rješenje je postignuto u uvjetima NOB-e ozakonjenjem činjenice jugoslavenske višenacionalnosti, a državnompravni izraz toga je jugoslavenska federacija kao sistem specifične višedržavnosti.

Slijedi rasprava Jovana Stefanovića, »Najnoviji razvoj federalizma«, u kojoj autor razmatra varijacije i uzroke prihvaćanja takvog oblika državnog uređenja.

Neprekidnim povećavanjem broja federativnih država, naročito poslije II Svjetskog rata, pitanje federalizma kao oblika državnog uređenja postaje sve važnije u pravnom i političkom pogledu. Iako postoji izgrađena teorija federalizma, Stefanović konstatira da postoji toliko varijanata federalnog uređenja koliko ima samih federativnih država, jer sve ne primjenjuju na isti način osnovne crta takvog ustavnog uređenja. Postoje mnogi razlozi za primjenu federativnog načela, a primjena federalizma neprekidno evoluirala. Ta evolucija ide najčešće u pravcu jačanja federacije na račun posebnih jedinica; koji put se javljaju obrnute pojave, ali su one izuzetne. U novonastalim državama, federalizam se ponekad pojavljuje kao prijelazni oblik na putu prema unitarnom uređenju države, a koji put se i federalističke težnje javljaju u unitarnim državama, iako ovdje ostaju uglavnom neostvarene.

Ivan Erceg prikazuje »Početke unifikacije urbarijalnog prava u Hrvatskoj«. U toku čitavog XVIII st., u Monarhiji kao i u čitavoj Evropi, odvijao se proces stvaranja apsolutne monarhije, proces centralizacije i unifikacije, koji je zahtijevao nove proporcije u strukturi organizacije vlasti. Iščezavanjem pravnog partikularizma, feudalna klasa gubi ona prava koja su joj pripadala u periodu staleške države

kad su feudalci na svojim vlastelinstvima regulirali uglavnom sve društveno-ekonomske odnose tako da su se u njihovim rukama stjecale normativne, izvršne i sudske funkcije. Autor iznosi konsekvence na kritike tog procesa u oblasti kmetskih odnosa objašnjavajući kako je postepeno zamjenjivana pravna reglementacija pojedinih feudalaca reglementacijom apsolutističkih i prosvjetiteljskih vladara Karla VI, Marije Terezije i Josipa II. Slavonski urbar (Carolina urbarialis regulatio) 1737, privremeni urbar 1755 za Hrvatsku, Slavonski urbar 1756, Ugarski urbar 1776, Hrvatski i Banatski urbar 1780, kao i patenti, okružnice i uputstva Josipa II svjedoče o nezavisnosti vladara od staleža, o jednoobraznom rješavanju kmetskih odnosa, o fiksaciji maksimuma feudalaca i kmetova kao i manjoj zavisnosti kmetova od feudalaca i njihovom povoljnijem položaju.

Viktor Korošec, »Kaznovanje usmrtnice po hetitskem pravu«, prikazuje evoluciju hetitskog kaznenog prava.

U članku »Neke osobnosti turske lokalne uprave u Bosni XVIII stoljeća«, Avdo Sućeska ukazuje na promjene koje su nastale tokom XVII i XVIII st. u organizaciji lokalne uprave u Bosni kao rezultat slabljenja centralne vlasti. Poremećaji u ekonomsko-društvenoj strukturi i vojno-političkoj organizaciji primoravali su centralnu vlast da pronalazi nove oblike zaštite poretka i da upotpunjuje svoj vojni mehanizam. Zbog toga je klasična organizacija turske lokalne uprave morala biti zamijenjena novim formama.

Časopis donosi još priloge Luja Margetića, »Pseudodemostenov govor protiv Leohara i diamartirija«, i Zlatka Herkova, »Ius mensurarum na području Hrvatske do polovine 18. stoljeća«.

U rubrici ocjena i prikaza, Marijan Horvat daje detaljan i iscrpan prikaz »Rimskog prava« Ive Puhana (izdanje univerziteta u Skopju 1960—61), koji je prvi kompletni štampani udžbenik rimskog prava na makedonskom jeziku.

Neda Engelsfeld

ZBORNIK ZA DRUŠTVENE NAUKE, 22 do 30. Matica Srpska, Novi Sad 1959—61.

Već i sasvim ovlašno, neobavezno prelistavanje devet poslednjih svezaka *Zbornika za društvene nauke* Matice srpske, dovoljno je da otkrije doslednu orijentaciju njegove redakcije prema temama i problematici prvenstveno istorijskog i kulturno-istorijskog sadržaja, a tek na drugom mestu prema pitanjima i tretmanima iz domena ostalih društvenih nauka. Bezmalobrojno je na prste jedne ruke moguće nabrojati članke i rasprave iz oblasti pravnih, ekonomskih, socioloških, filozofskih ili nekih drugih društvenih nauka, koje donosi ovih devet brojeva *Zbornika*. Pored nekoliko članaka i rasprava pravnog, filozofskog, arheološkog i etnološkog karaktera (Bogdan Šešić, *Naučno predviđanje i naučno otkriće*, br. 25; Josip Korošec, *Oko pitanja značenja statueta sa dve glave*, br. 27; Paola Korošec, *Kupa na nozi u slavonskoj kulturi*, br. 28; Aleksandar Magarašević, *Promene u međunarodnom položaju privatne svojine i njihov uticaj na međunarodno pravo*, br. 29; Milenko S. Filipović, *Nazivanje strana sveta i naroda po bojama*, br. 29), to je još svega nekoliko rasprava i priloga koji stoje na granici istorije i nekih drugih nauka (Dr Stevan Mezei, *Privreda Vojvodine posle Prvog svetskog rata*, br. 22, i *Stanje i početni razvitak industrije Vojvodine posle Prvog svetskog rata*, br. 28; Rajko Veselinović, *Ko su »Albanci« i »Klimentini« u austrijskim izvorima s kraja XVII veka?*, br. 25, i dva priloga iz istorije medicine). Svi ostali brojni članci, rasprave i prilozi, pa čak i prikazi i beleške, spadaju bilo u istoriju u najužem smislu, bilo u studije kulturno-istorijskog ili umetničko-istorijskog sadržaja.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:

IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB